

VERIFIKACIJA PREPORUKA

IZ 2. EU4BE ANALITIČKOG IZVEŠTAJA O POSLOVNOM OKRUŽENJU:

WORLD CAFÉ JAVNO-PRIVATNI DIJALOG

(SEP 2022. – FEB 2023.)

I

IZVEŠTAJ SA RADIONICE VALIDACIJE¹

Centra za evropske politike (CEP)

februar 2023. godine

1. KRATAK PREGLED

¹ Ovaj izveštaj je izrađen u okviru projekta „EU4BE – EU za bolje poslovno okruženje“ koji sprovodi Svetska banka, zajedno sa Ministarstvom privrede, Sekretarijatom za javne politike i Ministarstvom za evropske integracije“, uz podršku Evropske unije. Stavovi sadržani u ovom tekstu su stavovi autora i prikupljeni od strane učesnika Radionica validacije i ne predstavljaju nužno stavove Svetske banke, partnera na projektu ili Evropske unije.

Drugi analitički izveštaj EU4BE Poslovnog okruženja, pripremljen u julu 2022. Godine, daje 25 preporuka za dalje unapređenje poslovnog okruženja u Srbiji, kao i rezultate merenja administrativnih troškova poslovanja prema Standardnom modelu troškova (*Standard costs model – SCM*) u cilju utvrđivanja procedura koje najviše opterećuju i koštaju privredu. Iako su ove preporuke i lista najskupljih procedura izrađene na osnovu sveobuhvatnog istraživanja dostupnih primarnih i sekundarnih izvora² i detaljnog analitičkog rada, u cilju verifikacije ovih nalaza kod privrednika, i identifikovanja prioriternih intervencija za unapređenje poslovnog okruženja, organizovane su i održane radionice sa preduzećima i njihovih udruženjima i organizacijama za podršku poslovanju u periodu od decembra 2022. do februara 2023. godine.

Radionice su organizovane u formi World Café-a (pogledajte sledeći odeljak) i Nišu (01/12/2022), Kraljevu (13/12/2022), Čačku (15/12/2022), Valjevu (31/01/2023) i Novom Sadu (09/02/2023), u saradnji sa Privrednom komorom Srbije (PKS) i regionalnim komorama (RK).

U radionicama je učestvovalo ukupno 86 učesnika. Od ovog broja prisutno je bilo 32 predstavnika preduzeća, 16 učesnika iz RK i lokalnih ili regionalnih udruženja preduzetnika, 8 iz lokalnih samouprava, 16 predstavnika udruženja za podršku poslovanju (kao što su naučno-tehnološki parkovi, regionalne razvojne agencije, klasteri), 6 organizacija civilnog društva (OCD) koje se bave ekonomskim razvojem i preduzetništvom. Takođe, pored predstavnika EU4BE projekta Svetske banke (3), Delegacije EU u Srbiji (1), institucija korisnica (2), prisutna su bila i dva predstavnika državnih institucija (Nacionalna služba za zapošljavanje u Nišu i Kraljevu). Najsnažnije učešće privrednika bilo je u Čačku i Valjevu, dok je radionica u Kraljevu zabeležila najmanji broj preduzetnika. Oni posluju u različitim sektorima, u zavisnosti od regiona – u Nišu dominiraju kompanije iz IT sektora i iz ugostiteljske delatnosti; u Čačku su u većini bili predstavnici snažnih, srednjih preduzeća u sektoru saobraćaja i prehrambenoj industriji, dok su u Valjevu bila prisutna preduzeća koja se

² Kao što su Program ekonomskih reformi – ERP, Bela knjiga, Siva knjiga, Regulatorno okruženje za razvoj privatnog sektora Svetske banke, itd.

bave plastičnim proizvodima, kao i svi dobavljači velikih međunarodnih kompanija iz regiona.

Kao što je već pomenuto, svih pet radionica organizovano je u saradnji sa RK, u njihovim prostorijama. Stručnjaci angažovani za sprovođenje ovih radionica validacije pripremili su materijal (pozivna pisma, dnevni red, dokument o konceptu World Café-a kako bi unapred upoznali učesnike šta se od njih očekuje), dok su RK slale pozive preduzećima iz svojih baza podataka, zajedno sa Drugim analitičkim izveštajem EU4BE i njegovim preporukama. Uprkos dobroj volji RK da

podrže organizaciju, prvobitno planirani period za ove događaje (početka četvrtog tromesečja 2022. godine) pokazao se prilično izazovnim zbog različitih događaja i inostranih poseta koje su se odvijale u oktobru i novembru. Pored toga, novogodišnji i božićni praznici, koji u Srbiji, a naročito van Beograda, mogu da traju do kraja januara, dodatno su odložili završetak radionica (do februara 2023. godine) jer su RK procenile da odziv ne bi bio adekvatan. Uočava se i druga razlika između regiona i RK – one RK koje su preplavljene različitim događajima za svoja preduzeća, posetama stranih državnih i poslovnih delegacija, a takođe su u centru pažnje SDI, bore se da privuku svoje preduzetnike i zainteresuju ih za nove događaje. Takođe, ako preduzeća ne vide rezultate koji proizilaze iz njihovih doprinosa, verovatno će odustati od učešća u budućim događajima. Konačno, mnogo toga zavisi i od pojedinaca – zaposlenih u RK. Tamo gde su zaposleni delovali proaktivno, održavaju dobre odnose sa preduzećima i mogu da objasne zašto je važno učestvovati – posećenost je veća i preduzeća su spremnija da daju svoj doprinos i daju svoje mišljenje, podele svoje iskustvo i daju doprinos.

RK su takođe predložile dodatne radionice koje bi se održane na primer u Loznici. Smatraju da su preduzeća u tim gradovima prilično aktivna i da bi doprinela i rado prenela svoja iskustva.

Rezultati radionica pokazali su se interesantnim i važnim. Ne samo da su učesnici dali uvid u preporuke Drugog

analitičkog izveštaja Eu4BE, već su naveli i dodatna pitanja sa kojima se suočavaju u svakodnevnom radu. Značajno je naglasiti da su se zajedničke prepreke i problemi koji opterećuju njihovo poslovanje iskristalisali već nakon prvih događaja i dodatno su potvrđeni tokom kasnijih radionica. U odeljku 3 ovog izveštaja, navodimo sve nalaze sa radionica, kao i preporuke, ali ovde želimo da istaknemo neka od najvažnijih pitanja:

- Poboljšanje poslovnog okruženja u Srbiji je očigledno. Ipak, učesnici veruju da je poslovno okruženje i dalje složeno i komplikovano;
- E-Uprava uvedena poslednjih godina značajno je uticala na svakodnevno poslovanje preduzeća i olakšala pristup državnim organima i uslugama koje oni pružaju;
- Svi učesnici se slažu da uprkos naporima koje Vlada ulaže u pojednostavljivanje procedura i povećanje obima usluga e-Uprave, još uvek nisu sve institucije povezane sa e-Upravom, a posebno lokalne vlasti koje pružaju neke ključne javne usluge preduzećima;
- Nema mnogo učesnika koji su čuli za Registar administrativnih postupaka (RAP) pre ovih događaja, ali svi priznaju napredak koji je Vlada Srbije ostvarila u pogledu pojednostavljenja administrativnih procedura i smanjenja troškova poslovanja;
- Novousvojena zakonska regulativa (E-Fiskalizacija, E-Fakture i arhiviranje) nametnula je dodatne prepreke svakodnevnom poslovanju privrednih subjekata u Srbiji, posebno mikro i malim preduzećima koja ne poseduju resurse (ljudske, finansijske) kako bi adekvatno odgovorili na nove zahteve;
- Inspekcije treba da se fokusiraju na edukaciju i da imaju preventivnu ulogu, posebno kada su u pitanju obaveze koje nameće novouvedena zakonska regulativa;
- Potvrđena je validnost i značaj većine analiziranih nalaza i preporuka Drugog analitičkog izveštaja EU4BE. Samo za jednu preporuku (preporuka br. 23, koja se odnosi na plaćanje poreza i doprinosa) su se svi učesnici složili da je ne treba sprovoditi, posebno imajući u vidu događaje iz prošlosti u Srbiji, tokom 1990-ih i početka 2000-ih godina.

Konkretne preporuke za rešavanje svakog pitanja date su u tabeli ispod (Odeljak 3). Trebalo bi da se nastavi sa transformacijom javnih institucija ka pružaocima usluga orijentisanim na klijente i poslovne ljude koji su sposobni da pruže visokokvalitetne, brze i efikasne

usluge. Pored toga, potrebno je podizati svest državnih službenika o njihovoj odgovornosti prema poreskim obveznicima i korisnicima njihovih usluga, kao i snažnija promocija alata koji olakšavaju svakodnevno poslovanje preduzeća (kao što je RAP).

2. METODOLOGIJA

Radionice za validaciju su organizovane i održane u formi World Café-a. World Café je jednostavan, ali napredan način organizovanja diskusije i dijaloga o važnim temama u grupama, a odvija se u opuštenoj, dinamičnoj i neformalnoj atmosferi. To je alat koji stimuliše interakciju svih učesnika i podstiče njihovo uključivanje. Svaki World Café je prilagođen temi i željenom cilju što stavlja snažan akcenat na pripremu događaja.

Ono što World Café razlikuje od klasičnih oblika dešavanja je njihov manje formalan karakter, gde učesnici ne razgovaraju direktno sa predstavnicima javnog sektora i pred svim ostalim prisutnima (što može dovesti do nesigurnog i nervoznog odgovora). Naprotiv, World Café omogućava učesnicima da daju komentare, sugestije, informacije i da doprinose događaju u opuštenoj atmosferi i „ćaskaju“ sa drugim učesnicima. Svi aktivno učestvuju na događaju i uključeni su u diskusiju o svakoj temi. Ovo okruženje dovodi do manjeg pritiska i učesnici su spremniji da daju svoj doprinos. Moderator događaja omogućava ravnopravno učešće.

Iako je svaki World Café prilagođen kontekstu, svi oni imaju sledećih pet komponenti:

1. **Okruženje** – Stvara se specifično okruženje, odnosno atmosfera u kafeu, sa stolovima sa 5-6 stolica, i opremljeni flipčart tablama, sveskama, stikerima, merkerima, itd.
2. **Poruka dobrodošlice i uvod** – domaćin događaja pozdravlja učesnike, daje uvod i upoznaje ih sa formom i kontekstom diskusije, kao i pravilima.
3. **Diskusije u manjim grupama** – diskusije se organizuju za stolovima u 3-5 kruga (u zavisnosti od broja stolova, što opet zavisi od broja oblasti za koje se traži doprinos) u trajanju od 20 do 30 minuta. Nakon što se svaki krug završi, Nakon što se svaki krug završi, učesnici prelaze na drugi sto i temu o kojoj još uvek nisu razgovarali, tako da svi imaju priliku da diskutuju i daju svoj doprinos za svaku temu. Svaki sto ima moderatora (domaćina), koji vodi diskusiju, beleži i zapisuje ključne komentare na flipčartu, kao i ukratko obaveštava svaku grupu o diskusijama u prethodnim rundama.
4. **Pitanja** – cilj diskusije u svakoj tabeli je definisan pitanjem na početku kruga. Pitanja mogu ostati ista za svaki krug ili se mogu nadograditi ili dopuniti tokom diskusije.
5. **Rezime/“žetva“** – sadržaj i rezultati diskusije se predstavljaju svim učesnicima, koristeći različite metode (flipčart, vizuelna prezentacija, itd.).

Kada su u pitanju World café događaji organizovani radi validacije nalaza Drugog analitičkog izveštaja EU4BE, diskusije su organizovane u tri kruga oko tri teme. Oko

svakog stola na događajima je bilo okupljeno najmanje 4-5 učesnika, dok su krugovi (runde) trajale 30 minuta. Nakon završetka sva tri kruga, rezultati su predstavljeni svim učesnicima kako bi se osiguralo donošenje najrelevantnijih zaključaka i istaknutih pitanja. U nekoliko navrata, publika je intervenisala i dodala dodatne tačke zaključcima.

Kao što je pomenuto u prethodnom pasusu, radionice su obrađivale tri teme od značaja za poslovno okruženje u Srbiji:

- I. E-Uprava, administrativno pojednostavljenje i smanjenje administrativnih troškova;
- II. Pokretanje i zatvaranje poslovanja uključujući pitanja nesolventnosti;
- III. Poslovanje u drugim konkretnim oblastima.

Prva tema je pokrivala pitanja vezana za administrativne postupke, RAP, usluge e-Uprave, najvažnije troškove koji nastaju u poštovanju administrativnih postupaka, itd.

U okviru druge teme, diskusija je organizovana oko pitanja koja se odnose na procedure za početak poslovanja, za zapošljavanje novih radnika, komunikaciju sa Agencijom za privredne registre (APR) i Centralnog registra obaveznog socijalnog osiguranja (CROSO), kao i saradnju sa Poreskom upravom, prijavu PDV-a, paušalno oporezivanje, troškove računovodstva, arhiviranje i, konačno, prestanak poslovanja.

Treća tema se odnosila na dobijanje građevinske dozvole, električnu energiju, upis imovine u katastar, pristup finansijama, zaštitu prava manjina, uvođenje jedinstvenog sistema naplate poreza i doprinosa za zaposlene, naplatu potraživanja po osnovu izvršenja sudskih presuda, itd.

Glavna pitanja za svaku temu unapred je pripremio tim EU4BE i odobrio Sekretarijat za javne politike (SJP) i nalaze se u prilogu ovog Izveštaja (Aneks 1). Diskusije su, međutim, često vođene na osnovu dodatnih potpitanja zasnovanih na pitanjima pokrenutim tokom svakog kruga.

Glavni rezultati diskusija rezimirani su u tabeli ispod, zajedno sa preporukama za dalje akcije.

3. NALAZI I PREPORUKE

Nalazi u ovom izveštaju zasnovani su na preporukama iz Drugog izveštaja EU4BE o poslovnom okruženju, ali su organizovani prema prioritnim oblastima definisanim u Nacrtu Strategije malih i srednjih preduzeća Republike Srbije za period 2023-2027.

A. Tabela 1: I. E-Uprava, administrativno pojednostavljenje i smanjenje administrativnih troškova				
Br.	Sektor	Konkretne oblasti	Saznanja	Preporuke
1.	-E-Uprava	<i>Digitalne javne usluge</i>	<p>E-Uprava je značajno pojednostavila svakodnevno poslovanje preduzeća i svi pozdravljaju napredak u ovoj oblasti. Mnogo je urađeno poslednjih godina – procedure su brže, pojednostavljene i ostvaruju se značajne uštede u vremenu i novcu. Jedina primedba se odnosi na povezanost svih institucija, a posebno lokalnih samouprava i svih njihovih servisa sa portalom e-Uprave, jer nisu sve institucije i lokalni servisi čak ni u okviru iste lokalne samouprave povezani.</p> <p>Dobar primer – TEHNIS portal Ministarstva privrede, gde se mogu dobiti sve informacije o sertifikaciji proizvoda za izvod i bezbedni plasman na tržište.</p> <p>Neki negativni primeri su postupak</p>	<p>Nastaviti sa daljom digitalizacijom javnih usluga i snažnije raditi na povezivanju svih institucija i svih servisa, posebno na lokalnom nivou na portal e-Uprave. Potrebno je uložiti dodatne napore da se usluge e-Uprave uvedu u sve javne institucije, ne samo na republičkom ili pokrajinskom nivou, već i na lokalnom, jer lokalne samouprave pružaju neke od najčešćih i najvažnijih usluga preduzećima. Dalja poboljšanja takođe treba izvršiti u pravcu obezbeđivanja statusa elektronskih procedura,</p>

			<p>registracije vozila – koji je još uvek u papirnom obliku. Takođe, Ministarstvo poljoprivrede, kada je reč o nacionalnim merama podrške poljoprivredi – sve procedure su u papirnom obliku.</p> <p>Preporuke Drugog analitičkog izveštaja EU4BE o e-Upravi i unapređenju elektronskih javnih usluga (1, 2, 3, 4, 6) su potvrđene i pozdravljene.</p>	<p>jer privrednici smatraju da o osovnm statusu nema dovoljno informacija.</p>
2.	Administrativni postupci	<i>Registar javnih postupaka (RAP)</i>	<p>Preduzeća u Srbiji nisu upoznata sa RAP-om i ne koriste ga u svakodnevnom poslovanju iako priznaju napredak koji je Vlada Srbije ostvarila u pogledu pojednostavljenja administrativnih postupaka i smanjenja troškova, posebno na nacionalnom nivou. Lokalni administrativni postupci i dalje predstavljaju značajno opterećenje za preduzeća. Oni nisu upoznati kako mogu da koriste RAP i kako im on može pojednostaviti rad.</p>	<p>RAP treba promovisati više; registar nije vidljiv na portalu e-Uprave, jer je baner postavljen samo na dnu stranice, dok druge institucije i javne organizacije na svojim sajtovima ne daju linkove ka RAP-u. Može se ostvariti saradnja sa Razvojnoum agencijom Srbije, akreditovanim regionalnim razvojnim agencijama i PKS u cilju promovisanja RAP-a i na njihovim portalima. Do RAP-a bi trebalo da vodi i baner portala „Preduzetništvo“, a za promovisanje ovog korisnog alata mogu se koristiti i pogodnosti</p>

				društvenih medija. Trebalo bi ispitati i snažnije korišćenje tradicionalnih medija.
3.	Administrativni postupci	<i>Postupanje javnih institucija po službenoj dužnosti</i>	Za različite administrativne postupke i zahteve, većini privrednih subjekata i dalje se savetuje da dostave dokumente i podatke koji se već nalaze u javnim registrima, jer će to „postupak učiniti efikasnijim i bržim“ nego u slučaju kada se podaci pribavljaju po službenoj dužnosti;	Obezbediti izgradnju kapaciteta za državne službenike koji rade u različitim javnim službama i administrativnim postupcima kako bi se obezbedilo da u potpunosti razumeju svoje obaveze i odredbe Zakona o opštem upravnom postupku (ZOUP). Takođe, treba podići svest građana i privrede i njihovim pravima iz ZOUP-a i pribavljanju dokumenata iz javnih registara po službenoj dužnosti. Poster ili flajeri treba da se distribuiraju u lokalnim samoupravama i javnim ustanovama.
4.	Administrativni postupci	<i>Saradnja različitih institucija u jednom administrativnom postupku</i>	U administrativnim postupcima, jedno od pitanja sa kojima se privrednici suočavaju, jeste saradnja više institucija i razmena podataka između ovih institucija. Primer je promena statusa preduzetnika, jer ne	Uložiti dodatne napore u podsticanje saradnje različitih institucija uključenih u administrativne postupke i njihove elektronske veze.

			<p>postoji veza između APR-a, Poreske uprave i CROSO. Dakle, optimizacija i digitalizacija postupaka funkcioniše ako je jedna institucija uključena u jedan postupak. Ako postupak uključuje više institucija, vidljivi su izazovi u njihovoj saradnji i nedostatak međusobne povezanosti.</p>	<p>Ovo takođe treba da obuhvati obuku i edukaciju državnih službenika u ovim institucijama koji rade na konkretnim administrativnim postupcima.</p>
5.	E-Uprava	<p><i>Saradnja sa APR-om, Poreskom upravom, CROSO i drugim institucijama</i></p>	<p>APR je uvek bila isticana kao primer dobre prakse. Jedini problem je što se porezi i dalje ne mogu plaćati elektronskim putem, dok je pribavljanje dokumentacije potrebne za sastavljanje prijave za javne nabavke još uvek u papirnom obliku. Kao dobar primer, istaknuta je savetodavna uloga APR-a.</p> <p>Poreska uprava je takođe unapredila svoje procedure uvođenjem konkretnih aplikacija. Sve procedure za pravna lica i preduzetnike obavljaju se putem ove aplikacije. Međutim, preduzeća bi i dalje volela da imaju „čoveka“ za razgovor i traženje saveta. Dobar primer je šalter Poreske uprave u tržnom centru, gde se za savet mogu obratiti sva zainteresovana, fizička i pravna lica. Slične usluge, na javnim mestima, mogu se uvesti i u drugim lokalnim samoupravama.</p> <p>Saradnja sa CROSO-om je takođe zadovoljavajuća. Postoji preporuka CROSO-u da omogući</p>	<p>Iako privrednici prepoznaju napredak u radu javnih institucija, ovaj posao još uvek nije završen. Preporuka je da se nastavi sa unapređenjem rada ključnih institucija koje se bave poslovanjem i da se dalje unaprede njihove usluge za privredu.</p>

			<p>preduzećima/potencijalnim poslodavcima unakrsnu proveru radnog staža potencijalnog radnika (ali ne i podatke o prethodnim zaradama, već podatke o njihovom prethodnom zaposlenju).</p> <p>Primeri loše prakse su EPS i lokalna komunalna preduzeća koja još uvek nisu sprovela digitalizaciju svojih usluga i procedura.</p>	
6.	Arhiva	<i>E-arhiva, vođenje evidencije i arhivskih knjiga</i>	<p>Preduzeća smatraju da e-Arhiva nije u potpunosti ispunila svoju svrhu i omogućila smanjenje troškova i pojednostavljenje postupaka. Naime, dodatni zahtevi za vođenje i čuvanje papirne dokumentacije dodatno su opteretili poslovni proces u smislu vremena i resursa (ljudskih i finansijskih). Takođe, način vođenja evidencije, rokovi i druge procedure nisu sinhronizovani i mogu se tumačiti na razne načine. Sankcije se takođe različito tumače i mogu se razlikovati od propisa do propisa, tako da MSP nisu sigurna kada greše a kada pravilno postupaju. Pored toga, kazne su previsoke u poređenju sa veličinom preduzeća.</p> <p>Kao ilustrativni primer, data je obaveza vođenja evidencije za sve javne nabavke. Jedno preduzeće može da učestvuje u preko 200 postupaka javnih nabavki ili javnih poziva. Od</p>	<p>Prelazak na potpuno digitalno poslovanje nije moguć, sve dok se arhiviranje ne obavlja i kao e-arhiviranje. Za sada je još uvek u papirnom obliku, a usaglašenost sa novom regulativom je dodatno opteretila preduzeća, zahtevajući više vremena i troškova. Trebalo bi uskladiti sve relevantne zakone koji regulišu ovu oblast, kao što su Zakon o računovodstvu, Zakon o arhivskoj građi i dr. gde bi Zakon o računovodstvu trebalo da postane krovni sistemski zakon.</p> <p>Potrebno je uskladiti kaznenu politiku i propise u različitim zakonima, na</p>

			ovih 200 ponuda, oni će biti uspešni u 4-5 ili čak manje, ali su dužni da svu evidenciju, čak i za neuspešne ponude, čuvaju 10 godina.	osnovu krovnog zakona, i propisati i uskladiti sankcije i kazne prilagođene veličini preduzeća i njihovom poslovanju.
7.	E-Uprava	<i>E-fakture, E-fiskalizacija</i>	<p>E-fakture i e-fiskalizacija su trenutno propisi koji najviše opterećuju privredu u Srbiji. E-fiskalizacija stvara probleme samo kada je u pitanju dostupnost dobre internet veze. Problemi u e-Fakturisanju su složeniji i češći. Utisci preduzeća su da ne samo da se nisu dovoljno pripremili za ovu promenu, već i da se Vlada i javne institucije nisu dobro pripremile. Uočena su neka poboljšanja nakon početnog perioda; administratori uzimaju u obzir povratne informacije i komentare korisnika. Međutim, svi se i dalje prilagođavaju novim rešenjima.</p> <p>Dodatni problem koji brine preduzeća je zaštita podataka. Svi podaci o dnevnom prometu, dobavljačima, cenama, itd. dostupni su na serveru Poreske uprave i privrednici se pitaju da li postoji adekvatna zaštita podataka ili bi tim podacima lako mogla da pristupe treća lica.</p>	<p>Treba poboljšati i ojačati sistemsku podršku za nova rešenja. Novi sistemski zakoni zahtevaju duže periode prilagođavanja i transformacije, pa bi Vlada trebalo da predvidi veću podršku u ovom početnom periodu i da deluje edukativno i preventivno, a ne da uvodi kazne. Sveobuhvatne obuke u svim delovima Srbije treba organizovati i ponavljati, a priručnike i uputstva dati i pisati jednostavnim i jasnim, lako razumljivim jezikom, a ne birokratski.</p> <p>Više pažnje treba posvetiti zaštiti podataka i bezbednosti podataka i stalno unapređivati ovaj aspekt.</p>
8.	E-uprava	<i>Knjigovodstvo</i>	Knjigovodstvo je svakako najveć i trošak, ali su se svi preduzetnici	Računovođama treba obezbediti dodatno

			<p>složili da su usluge koje računovođe pružaju od najveće važnosti i vredne troškova. Računovođe pružaju sve pravne informacije i savete. Velika je verovatnoća da će ova uloga postati još značajnija stupanjem na snagu novih zakona usvojenih u proteklom periodu (na primer, e-fakturisanje), te da će i troškovi u narednom periodu porasti, s obzirom da bi računovođe mogle da počnu da naplaćuju e-fakturisanje i unošenje faktura u sistem (150 dinara po fakturi).</p> <p>Preduzetnici u nekim sektorima (IT) radije sami obavljaju elektronske procedure, smatrajući ih prilično jednostavnim i ponekad bolje razumeju elektronske procese i procedure od samih računovođa.</p>	<p>obrazovanje i obuku kako bi im se omogućilo da u potpunosti razumeju i budu u stanju da podrže preduzeća u ispunjavanju svih zahteva i procedura koje propisi nameću.</p> <p>Pored toga, trebalo bi podići i svest preduzetnika o lakoći i obavljanja nekih digitalizovanih procedura i podsticati njihovo interesovanje za nabavku elektronskog potpisa.</p>
9.	E-uprava	<i>Lokalne samouprave</i>	<p>Internet prezentacije i sajtovi lokalnih samouprava nisu adekvatnog kvaliteta. Ove veb stranice nisu uniformisane i nemaju iste standarde po pitanju prezentacije usluga koje pružaju. Evidentan je nedostatak podataka neophodnih privredi, kao i drugih informacija od značaja za građane i privredne subjekte, kao i informacija o javnim uslugama koje ove lokalne vlasti pružaju.</p> <p>Podrška koju već ina lokalnih</p>	<p>Potrebno je pružiti podršku lokalnim samoupravama sa republičkog nivoa (Kancelarije za IT) i definisati standarde i kriterijume o tome kako sajtovi lokalnih samouprava treba da izgledaju i koje informacije treba da sadrže, posebno u vezi sa poslovanjem u lokalnim zajednicama.</p>

			<p>samouprava pruža preduzećima (MSP) je nedovoljna i saradnja je uglavnom ad hoc. Takođe, nedostaje sistematsko prikupljanje i praćenje podataka, kao i njihova dostupnost.</p> <p>Učesnici su pozdravili preporuke iz 2. EU4BE analitičkog izveštaja o pametnim gradovima i unapređenju e-Uprave u lokalnim samoupravama (preporuke 18 i 19).</p>	<p>Učesnici su pozdravili preporuke iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE o pametnim gradovima i unapređenju e-Uprave u lokalnim samoupravama.</p> <p>Takođe, treba promovisati analitički potencijal elektronskih procedura kojima se omogućava kreiranje baza podataka koje se lako i uspešno mogu obraditi i pružiti osnovu za lokalne politike i planove.</p>
B.	Tabela 2: Pokretanje i zatvaranje poslovanja uključujući i pitanje nelikvidnosti			
Br.	Sektor	Konkretne oblasti	Saznanja	Preporuke
1.	Pokretanje i zatvaranje poslovanja	<i>Procedure pokretanja poslovanja</i>	<p>Pokretanje poslovanja postalo je prilično jednostavno; gotovo sve se završava elektronski; i APR i Poreska uprava dosta brzo obavljaju svoje zadatke, a kompanije mogu da konkurišu za grantove i subvencije za prve mesec svog poslovanja.</p> <p>Jedini problemi javljaju se u sektorima za koje su potrebne posebne dozvole ili dokumenta za registraciju preduzeća, kao na primer u sektoru prerade neopasnog polimernog otpada gde su potrebne dodatne dozvole kako od državnih</p>	<p>Potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se pojednostavila procedura dobijanja posebnih dozvola u određenim sektorima u postupku pokretanja poslovanja. Jedan od predloga je i da se APR poveže sa različitim državnim institucijama kako bi se automatski pokrenula procedura za dobijanje ovih dozvola i na taj način podržali buduć i</p>

			organa tako i od lokalnih samouprava.	preduzetnici, bez potrebe pokretanja dodatnih procedura kod drugih institucija.
2.	Pokretanje i zatvaranje poslovanja	<i>Postupak zatvaranja poslovanja</i>	Za razliku od pokretanja poslovanja, zatvaranje je jedan od najkomplikovanijih procesa sa kojima se preduzeć a suočavaju, bez obzira na pravnu formu (doo, preduzetnička radnja/agencija). Sva dokumenta koja su preduzetnici u obavezi da pribave da bi zatvorili preduzeće imaju (različit) period važenja i to vreme je teško sinhronizovati. Ista je situacija i za one preduzetnike koji nisu izmirili svoje obaveze prema državi (porezi, doprinosi) ili treć im licima, ali i za one koji nemaju dugovanja, pa čak i u slučaju onih kojima država duguje.	Potrebna je izmena različitih propisa (podzakonskih akata) kojima se reguliše zatvaranje poslovanja kako bi se ovaj postupak pojednostavio i ujednačili rokovi važenja dokumentacije potrebne za ovaj postupak. Pribavljanje dokumenata takođe treba digitalizovati i preporučuje se da ovaj poslovni događaj/epizoda bude jedan od prvih koji će biti pojednostavljen u budućem postupanju države. Međutim, da bi se omogućila kontrola potencijalnih zloupotreba, potrebno je pažljivo planirati i analizirati ove procedure.
3.	Pokretanje i zatvaranje poslovanja	<i>Zapošljavanje</i>	Procedure zapošljavanja su pojednostavljene, a saradnja sa CROSO sistemom je dobra. Ne postoje papirne procedure, sve se odvija elektronski.	Potrebno je objediniti informacije koje daju različite institucije uključene u sistem i dodatno unaprediti CROSO kako bi se

			<p>Problemi su vezani za neke specifične vrste ugovora koji nisu prepoznati u sistemu i ponekad Fond PIO daje informacije koje su suprotne logičkim funkcijama CROSO.</p> <p>Najveć i problem u ovoj oblasti predstavlja nedostatak kvalifikovane radne snage, što, međutim, nije tema ovog izveštaja, već je više u domenu obrazovne i populacione politike. Takođe, porezi i doprinosi su uvek prvorangirani na listi problema koje kompanije ističu kao najvažnije pri zapošljavanju.</p>	<p>prepoznale sve vrste ugovora i omogućé ila pravilna registracija.</p>
4	Oporezivanje	<i>Saradnja sa Poreskom upravom</i>	<p>Saradnja sa Poreskom upravom je unapređena uvođenjem elektronskih procedura. Međutim, nedostaju kontakti sa poreskim savetnikom, kao i informacije i saveti koje kompanije traže od ove institucije.</p> <p>Povrać aj PDV-a funkcioniše prilično jednostavno i kompanije su zadovoljne, dok bi paušalno oporezivanje trebalo da bude pojednostavljeno i predvidljivije.</p> <p>Već ina kompanija se žali na vreme obračuna PDV-a. PDV se obračunava prilikom izdavanja, a ne prilikom plać anja računa, što može uticati na njihovu likvidnost.</p>	<p>Dodatna poboljšanja bi trebalo da idu u pravcu obezbeđivanja više „informativnih pultova” poreskih organa na javnim mestima (primer Novi Sad), čime bi se olakšalo dobijanje informacija i saveta poreskih savetnika.</p> <p>Potrebno je ispitati zakonsku regulativu koja reguliše povraćaj PDV-a u smislu rokova kako bi se ti rokovi skratili i podržala likvidnost privrede.</p> <p>Pored toga, potrebno je pripremiti analizu</p>

				troškova i koristi obračuna i plaćanja PDV-a po plaćanju faktura kako bi se analizirala mogućnost promene ovog režima.
5.	Oporezivanje	<i>Parafiskalni nameti</i>	<p>Parafiskalni nameti i dalje predstavljaju jednu od glavnih regulatornih prepreka sa kojima se preduzeć a suočavaju. Jedna od inicijativa je usklađivanje parafiskalnih nameta sa veličinom preduzeć a i njihovim profitom. Takođe, kompanije podržavaju sprovođenje NALED-ove inicijative za smanjenje parafiskalnih nameta. Iako privrednici smatraju da reforma i ukidanje svih parafiskalnih nameta treba da bude jedan od prioriteta u narednom periodu, kao najproblematičnije ističu sledeće:</p> <ul style="list-style-type: none">- odvojeno plaćanje poreza i doprinosa, u četiri različite transakcije za preduzetnike;- bezgotovinsko plaćanje naknada i dažbina, bez dokaza o uplati;- nekoliko različitih potvrda o plaćanju poreza (na centralnom nivou (online) i na lokalnom nivou); <p>Pored toga, preduzeć a su podržala preporuku iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE u vezi sa porezima i</p>	<p>Potrebno je sprovesti preporuku NALED-a o parafiskalnim nametima, posebno onim koji se odnose na tri najproblematičnija pitanja koja je privreda identifikovala (plaćanje poreza i doprinosa za preduzetnike putem jedinstvene transakcije, kao što je za doo; uvođenje bezgotovinskog plaćanja naknada i dažbina bez potrebe dostavljanja dokaza o uplati; jedinstvena potvrda da su svi porezi i doprinosi na lokalnom i republičkom nivou izmireni).</p> <p>Sprovođenje preporuke br. 6 iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE.</p>

			naknadama za javne usluge (br. 6).	
6.	Inspekcija	<i>Uloga inspekcije</i>	<p>MSPP često nisu upoznati sa zahtevima i uslovima koje je potrebno ispuniti kako bi poslovali u skladu sa propisima i kako bi svoje poslovanje učinila bezbednim i održivim. Ovo se posebno odnosi na mikro, mala i novoosnovana preduzeć a ili na slučajeve kada dođe do značajnih promena u zakonodavstvu, donošenjem nove regulative i ukidanjem starih propisa.</p> <p>Osim toga, inspekcije i dalje ne postupaju u skladu sa propisima. Ne najavljuju svi inspektori svoje posete unapred i skloni su promptnom sankcionisanju i izricanju kazni umesto primene edukativne i preventivne uloge.</p>	<p>Inspekcije treba da se fokusiraju na edukaciju i da imaju preventivnu ulogu, posebno kada su u pitanju obaveze koje nameć e novouvedena zakonska regulativa. Treba omogućiti službene savetodavne posete i druge vidove edukacije kao preventivno delovanje inspekcija, kao i savetovanje privrednih subjekata. Cilj bi bio pružanje stručnih i praktičnih saveta i preporuka, pružanje informativne, edukativne i stručne podrške privrednim subjektima koji posluju u skladu sa zakonskom regulativom, kako bi se preduzetnici upoznali sa zahtevima zakonske regulative.</p>
7.	Promene koje se odnose na MSP	<i>Zaštita na radu, otpadne vode, itd.</i>	<p>Većina naknada koje MSP plaćaju značajne su i visoke. Primenjuju se linearno i ne uzimaju u obzir veličinu preduzeć a, broj zaposlenih, njihove aktivnosti ili promet.</p> <p>Na primer, za zaštitu na radu mesečno se plać a iznos od 8.000,00</p>	<p>Sve naknade, posebno na lokalnom nivou, treba ispitati i uskladiti, kao i uložiti dodatne napore za podršku MSP kako bi naknade koje plać aju odgovarale njihovoj veličini i obimu njihovog</p>

			dinara, dok se za otpadne vode za preduzeće koje zapošljava samo 4 radnika plaćaju dodatne naknade. Takođe, komunalnu taksu za otpad plaćaju i preduzeća koja ne proizvode komunalni otpad ili ovaj otpad koriste u daljoj proizvodnji.	poslovanja.
8.	Upravljanje otpadom	<i>Uništavanje otpada</i>	MSP nisu dovoljno uključena u proces uništavanja otpada i ne dobijaju informacije o tome kako se uništavaju njihovi proizvodi kada postanu otpad, posebno u slučaju osetljivog ili opasnog otpada. Pored toga, propis o tretmanu otpada može se tumačiti na više načina od strane nadležnih organa, što stvara nesigurnost u poslovanju. Uredba o otpadu ima dvojaka tumačenja od strane nadležnih službi. MSP smatraju da je neophodno modernizovati propise o upravljanju otpadom u skladu sa savremenim i novim proizvodima i proizvodnim procesima.	Potrebno je izmeniti postojeć u regulativu u ovoj oblasti tako da odgovara novim pravcima razvoja i novim proizvodima i procesima. Uključiti MSP u procese praćenja bezbednog upravljanja otpadom i njegovog uništavanja. Ispitati mogućnost subvencija/podsticaja za ona mala i srednja preduzeća koja se ponašaju odgovorno i učestvuju u upravljanju otpadom na bezbedan i zakonom propisan način.
9.	Carinski postupak	<i>Propisi i arhiva</i>	Iako su procedure unapređene, potrebno ih je dodatno pojednostaviti. MSP koja su ujedno i izvoznici dodatno su opterećena carinskim propisima, uključujući i arhiviranje. Iako svakodnevno izvoze istu robu, od njih se traži da svaki	Prilagoditi carinske propise koji se odnose na izvoz tako da odgovaraju brzim poslovnim procesima i ažurirati softvere tako da odgovaraju postojećim

			<p>dan obezbede i popune identičnu dokumentaciju za iste proizvode, što dodatno utiče na arhiviranje jer se generiše dodatna papirna arhivska dokumentacija.</p> <p>Carinski elektronski programi su zastareli i nisu kompatibilni sa postojećom e-Upravom i e-pisarnicom.</p> <p>Takođe, za neke proizvode tarife nisu adekvatne ili uopšte ne postoje, što otežava procedure za MSP koja uvoze ili izvoze robu.</p> <p>Carina i dalje traži podatke koji nisu dostupni ili neophodni za neke vrste proizvoda, dok dodatno ispitivanje i sertifikacija proizvoda poskupljuje krajnji proizvod.</p> <p>Od 1. januara 2023. godine procedura je pojednostavljena jer je uveden novi softverski program i sve se obavlja elektronski. Za sada, ovaj sistem funkcioniše. Međutim, nastaju komplikacije kada izvezenu robu treba ponovo uvesti u Srbiju zbog kvara ili nekog drugog razloga. U tom slučaju, procedure su dugetrajne i skupe.</p>	<p>sistemima e-Uprave.</p> <p>Uskladiti carinske propise sa predloženim krovnim Zakonom o računovodstvu.</p>
10.	Porezi	<i>Plaćave poreza i doprinosa</i>	Društva sa ograničenom odgovornošću imaju mogućnost jedinstvenog plaćanja poreza i	Na osnovu iskustva doo, potrebno je uvesti jedinstveno plaćanje

			<p>doprinosa, dok kod preduzetnika to nije slučaj. Preduzetnici i dalje moraju da koriste četiri različite uplatnice za plaćanje poreza i doprinosa: za penzijsko i invalidsko osiguranje, porez na dohodak, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Istovremeno, preduzetnici su izjednačeni sa doo kada je u pitanju dostava poreskih rešenja, koja se dostavljaju isključivo elektronskim putem, preko poštanskog sandučeta na portalu ePorezi.</p> <p>Pored toga, preduzeć a nisu podržala preporuku br. 23 vezano za odvajanje uplate poreza i doprinosa iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE. Kao jedan od razloga za to navodi se dosadašnje ponašanje srpskih kompanija tokom 1990-ih i početkom 2000-ih.</p>	<p>poreza i doprinosa.</p> <p>Pored toga, preporuku br. 23 iz 2. EU4BE analitičkog izveštaja ne treba uzeti u obzir ili je treba prilagoditi.</p>
11.	Nelikvidnost	<i>Postupci naplate potraživanja od dužnika</i>	<p>Naplata potraživanja od dužnika je značajno unapređena uvođenjem javnih izvršitelja. Međutim, previsoke naknade javnih izvršitelja, naplaćivanje tri rešenja umesto jednog, na primer (pošto se sve može naplatiti samo po jednom rešenju), negativno utiče na poverenje između dužnika i poverilaca</p>	<p>Ispitati mogućnost da se naknade i dažbine javnih izvršitelja regulišu na transparentan, jednostavan i jasan način.</p>
12.	Pravosuđe	<i>Rad sudova</i>	<p>Sudovi se i dalje suočavaju sa zaostalim predmetima. Procedure su</p>	<p>Podržati implementaciju preporuka 20 i 21 iz 2.</p>

			<p>dugotrajne i nepredvidive.</p> <p>Određeni napredak je postignut uvođenjem elektronskog sudskog sistema, uz podršku projekta USAID-a. Stranke u postupku mogu elektronskim putem da podnesu tužbe, da prate status svojih tužbi i da dobijaju sudska rešenja u digitalnom obliku. Kompanije su pozdravile preporuke br. 20 i 21 koje se odnose na sudsku zaštitu u 2. analitičkom izveštaju EU4BE koji bi dodatno unapredio ovaj sistem.</p>	<p>analitičkog izveštaja EU4BE i dalje unaprediti elektronski sudski sistem.</p>
C	Tabela 3: Poslovanje u drugim specifičnim oblastima			
Br.	Sektor	Konkretne oblasti	Saznanja	Preporuke
1.	Građevinske dozvole	<i>E-građevinske dozvole</i>	<p>Kompanije prepoznaju napredak u ovoj oblasti postignut uvođenjem e-građevinskih dozvola i CEOP-a (Centralna evidencija objedinjenih procedura). Ko god koristi elektronske procedure navodi da je ovo pojednostavljenje značajno doprinelo poslovanju i rezultiralo poboljšanim procedurama.</p> <p>Problemi nastaju kada nisu sve institucije, ili čak nisu sve službe u okviru istih institucija u CEOP-u ili e-upravi, što rezultira korišćenjem papirnih procedura. U tom slučaju nastaju problemi sa kašnjenjima i</p>	<p>Potrebno je dodatno unaprediti koordinaciju između državnih i lokalnih institucija, kao i jednoobrazno sprovođenje procedura na lokalnom nivou.</p> <p>Potrebno je povećati transparentnost rada, kao i informisanje o statusu postupka.</p> <p>Sprovesti preporuku br. 13 iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE, uz definisanje strogih kriterijuma i</p>

			<p>dugotrajnim procedurama.</p> <p>Efikasnost se može poboljšati primenom već predviđenih zakonskih odredbi kojima se predviđa da se lokalne vlasti obaveštavaju o početku određenih vrsta radova umesto da se prolazi kroz ceo dugotrajan postupak dobijanja građevinske dozvole. Naravno, to treba da se radi po strogo definisanim kriterijumima (preporuka br. 13 iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE).</p> <p>Međutim, i dalje postoji potreba dodatnog usklađivanja procedura na opštinskom nivou. Iako je nadležno ministarstvo dalo uputstva i obrasce, različite lokalne vlasti ne sprovode procedure na isti način.</p>	uslova. ‘
2.	Električna energija	<i>Administrativne procedure</i>	<p>EPS predstavlja jedan od najnegativnijih primera. Ova kompanija je poslednja koja je pristupila e-Upravi i još uvek je ne primenjuje kako treba.</p> <p>Procedure za dobijanje priključka za struju su dugotrajne i komplikovane. U mnogim slučajevima se od preduzeć a traži da dostave dokumentaciju koju EPS već poseduje, a mogu se dodatno pojaviti i neki skriveni troškovi.</p>	

			<p>Troškovi su takođe veoma visoki – treba ih odrediti na osnovu veličine kompanije, a ne vrste priključka.</p> <p>Dodatni parafiskalni nameti nastaju kada preduzeće finansira trafostanice na parceli koja pripada kompaniji i ta trafostanica tada postaje vlasništvo EPS-a.</p>	
3.	Katastar	<i>Upis vlasništva</i>	<p>Kompanije nemaju značajne komentare ili žalbe po pitanju rada Katastra.</p> <p>Sve preporuke koje se odnose na Katastar predložene u 2. analitičkom izveštaju EU4BE (14, 16 i 17) su prihvaćene i kompanije veruju da će se time dodatno unaprediti rad ove institucije.</p>	<p>U praksi sprovesti preporuke 14, 16 i 17 iz 2. analitičkog izveštaja EU4BE.</p>
4.	Katastar	<i>Konverzija zemljišta ili nekretnina</i>	<p>Procedure za konverziju namene zemljišta ili nepokretnosti (na primer u građevinsko zemljište) su spore, kao i procedure za izdavanje uverenja i potvrda što može dodatno usporiti ili čak zaustaviti poslovne procese i investicije. ■</p>	<p>Regulisati nepostupanje nadležnih organa u skladu sa zakonom propisanim rokovima.</p> <p>Olakšati kompanijama pristup katastru radi uvida u procedure, kao i pristup informacijama od strane javnih službenika, radi eventualnog podnošenja dodatne dokumentacije.</p>

5.	Standardizacija sertifikacija	i	<i>Standardi i sertifikati o kvalitetu</i>	<p>MSP nisu upoznata sa procesom standardizacije ili nisu motivisana da sertifikuju svoje proizvode. Smatraju da je ovaj proces previše dugotrajan i komplikovan za MSP.</p> <p>Mikro preduzeće sa samo dva zaposlena za ovu proceduru potroši oko 14 meseci i 15.000,00 evra.</p>	<p>MSP treba obezbediti dodatnu podršku tj. informacije ili savete. Ministarstvo privrede bi trebalo dodatno da promoviše portal TEHNIS koji pruža sve relevantne informacije vezane za infrastrukturu kvaliteta. Informacije bi mogle da se razvrstaju za potrebe fokusiranja na različita tržišta kao i sektore.</p> <p>Takođe, Privredna komora Srbije treba da promoviše svoje usluge u ovoj oblasti.</p>
			<i>Kontrola tržišta u oblasti standarda</i>	<p>Ova oblast još uvek nije dovoljno regulisana i malim i srednjim preduzećima nedostaju informacije.</p>	<p>Povećati kapacitete i broj tržišnih inspektora i poboljšati njihovo finansijsko stanje.</p>

4. Vidljivost

U cilju promovisanja radionica, kao i samog projekta EU4BE, objavljen je kraći izveštaj sa radionica u formi vesti na internet stranici Centra za evropske politike (CEP) i postavljen na društvene mreže CEP-a: <https://cep.org.rs/završen-ciklus-radionica-o-unapredjenju-poslovnog-okruzenja-u-srbiji/>.

Pored toga, na Instagram nalogu CEP-a u više navrata su postavljene slike i kraći opis:

- <https://www.instagram.com/p/Co7JffpM1Sd/>
- <https://www.instagram.com/p/CpDIMPJMK5Q/>

a planira se i objavljivanje druge brošure EU4BE.

Pored internet stranice i društvenih mreža CEP-a, privredne komore su objavile na svojim internet stranicama vesti posvećene radionicama:

- <https://nis.pks.rs/vesti/u-nisu-odrzana-radionica-povodom-procesa-unapredenja-poslovnog-okruzenja-u-srbiji-7544>
- <https://valjevo.pks.rs/vesti/odrzana-radionica-na-temu-unapredenja-poslovnog-okruzenja-u-srbiji-7774>
- <https://novi-sad.pks.rs/vesti/radionica-povodom-procesa-unapredenja-poslovnog-okruzenja-u-srbiji-7827>

Pored toga, u nekim lokalnim medijima i na portalima, takođe su objavljene vesti o radionicama:

- <https://mediportal.rs/2022/12/17/u-a-ku-odr-ana-radionica-posve-ena-unapre-enju-poslovnog-okru-enja-u-srbiji/>